

minima 10

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ ΣΗΜΕΡΑ

STEPHEN GREENBLATT

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ ΣΗΜΕΡΑ

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ ΣΤΗΝ ΤΕΧΕΡΑΝΗ

ΠΩΣ ΖΕΙ Ο ΣΑΙΞΠΗΡ ΣΗΜΕΡΑ

ΤΟ ΓΙΑΤΡΙΚΟ ΤΟΥ ΣΑΙΞΠΗΡ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΛΤΑΝΗΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2018

μᾶλλον, «ένα αὐγὸ τοῦ φιδιοῦ», καὶ πρέπει ἔτσι νὰ τὸν «σκοτώσει μέσα στὸ τσόφλι».

Ἄκόμα καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ ποὺ ἔχω ἀφιερῶσει στὴ μελέτη τοῦ Σαίξπηρ, δὲν μπορῶ πάντοτε νὰ σᾶς πῶ ἀκριβῶς πῶς κατάφερε νὰ ἐμφυσῆσει ζωὴ, μὲ τόσο ἐκπληκτικὸ τρόπο, στοὺς χαρακτῆρες του. Μερικὲς φορὲς τὸν φαντάζομαι νὰ βάζει τοὺς χαρακτῆρες του σὰν βδέλλες πάνω στὰ χέρια του καὶ νὰ τοὺς ἀφήνει νὰ τοῦ ἀπομυζοῦν τὸ αἷμα. Στὴν περίπτωσι τοῦ Σάυλοκ, εἶναι ἀπίθανο νὰ εἶχε συναντήσῃ ποτὲ ὁ Σαίξπηρ ἕναν ἑβραῖο τοκογλύφο, ἴσως ὅμως νὰ ἀντλήσει στοιχεῖα ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τοῦ πατέρα του ὡς τοκιστῆ ἢ καὶ ἀπ' ὅσα γνῶριζε ὁ ἴδιος. Εἶναι πιθανὸ ἐπίσης ἡ οἰκογενεῖά του νὰ εἶχε ζήσει μιὰ πρόσφατη, ὀδυνηρὴ, ἀνεπίλυτη ἐμπειρία ἀλλαξοπιστίας, ἀπὸ τὸν καθολικισμό στὸν προτεσταντισμό, ἐμπειρία ποὺ ἴσως βάρθινε τὴ συναισθηματικὴ του ἐμπλοκὴ μὲ τὴ δοκιμασία ποὺ ὑφίσταται ὁ χαρακτῆρας του: «Ἐβραῖε, εἶσαι ἱκανοποιημένος; Τί λές;». «Εἶμαι ἱκανοποιημένος.»

Μία ἀπὸ τίς οὐσιωδέστερες ιδιότητες τῆς ἀνθρώπινης φαντασίας εἶναι ὅτι μπορεῖ νὰ δίνει ζωὴ. Καθὼς ἐλάχιστοι ἀπὸ μᾶς εἶναι προικισμένοι μὲ ξεχωριστὴ ἰδιοφυΐα, εἶναι σημαντικὸ νὰ κατανοήσουμε ὅτι τὴν ιδιότητα γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦ τὴ μοιραζόμαστε ὡς ἕνα βαθμὸ μὲ δημοκρατικὸ τρόπο. Ἰδεολο-

γίες διαφόρων ειδῶν καταφέρνουν νὰ περιορίζουν τὴν ἱκανότητά μας νὰ συμμεριζόμαστε τὴν ἐμπειρία τοῦ ἄλλου, καὶ ὑπάρχουν ἔργα τέχνης ποὺ ὑπηρετοῦν αὐτὲς τὶς ἰδεολογίες. Πιὸ γενναϊόδωρα ἔργα τέχνης ξυπνοῦν, ὀργανώνουν καὶ ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἱκανότητα. Τὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ εἶναι ἓνα ζωντανὸ πρότυπο ὄχι γιατί προσφέρουν πρακτικὲς λύσεις στὰ διλήμματα τὰ ὁποῖα διερευνοῦν μὲ τόσο ἐξαιρετικὸ τρόπο ἀλλὰ ἐπειδὴ μᾶς ὠθοῦν νὰ συνειδητοποιήσουμε τὶς ἀνθρώπινες ζωὲς ποὺ διακυβεύονται.

Ἡ κληρονομιά ποὺ μᾶς ἄφησε ὁ Σαίξπηρ μᾶς προσφέρει τὴ δυνατότητα νὰ δραπετεύσουμε ἀπὸ τὰ νοητικὰ γκέτο στὰ ὁποῖα ζοῦμε οἱ περισσότεροι. Ἀκόμα καὶ στὸν δικό του κόσμο, ἡ φαντασία του φαίνεται νὰ τὸν ὀδήγησε σὲ ἀπροσδόκητες κατευθύνσεις. Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ οἱ ταβέρνες καὶ τὰ πανδοχεῖα ἦταν γεμάτα κατασκόπους ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ψαρέψουν ὑπονομευτικὰ σχόλια, ἔχουμε ἓναν δραματουργὸ ὁ ὁποῖος μποροῦσε νὰ παρουσιάσει στὴ δημόσια σκηνὴ ἓναν διεστραμμένο ψυχοπαθὴ ποὺ ἐπιδιώκει νὰ ἀποκτήσει τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία. Πρόκειται γιὰ ἓναν δραματουργὸ ποὺ μποροῦσε νὰ ἀπεικονίσει, μὲ διάθεση ἐπιδοκιμασίας, ἓναν ὑπηρέτη ποὺ τραυματίζει θανάσιμα τὸν ἡγεμόνα τοῦ βασιλείου γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ βασανίσει ἓναν φυλακισμένο στὸ ὄνομα τῆς ἐθνικῆς ἀσφάλειας. Καί, τέλος, πρόκειται γιὰ ἓναν δραματουργὸ ὁ ὁποῖος εἶναι

σχεδόν βέβαιο ότι χάραξε τους βαρυσήμαντους στίχους που έχουν διασωθεί στο χειρόγραφο ενός έλισταβετιανού δράματος για τον Τόμας Μόρ που απόκειται στη Βρετανική Βιβλιοθήκη. (Το ανέβασμα του έργου πιθανώς απαγορεύτηκε από τον λογοκριτή.) Οί στίχοι μιλοῦν συγκινητικά για ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ πειστικά διλήμματα τῶν ἡμερῶν μας. Ὁ Σαίξπηρ ἀπεικονίζει τὸν Τόμας Μόρ νὰ ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ ἕναν θυμωμένο ὄγλο πὸν ἀπαιτεῖ νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ ξένοι — «the strangers» — ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. «Πὲς πὼς περνάει τὸ δικό σας καὶ τοὺς διώχνουν», λέει ὁ Μόρ στὸν ὄγλο:

*Φέρετε στὸ νοῦ τοὺς ἐξαθλιωμένους
ξένους μὲ τὰ μωρὰ στὴν πλάτη, τὰ φτωχὰ
ὑπάρχοντά τους καθὼς σέρονται
σὲ ἀκτὲς καὶ σὲ λιμάνια γιὰ νὰ βροῦν
τρόπο νὰ φύγουν, κι ἐσεῖς κάθεστε
στοὺς πόθους σας ἐπάνω σὰν σὲ θρόνο...
Τί θὰ ἔχατε κερδίσει; Θὰ σᾶς πῶ:
Θὰ ἔχατε δείξει πὼς ἡ αὐθάδεια κι ἡ ἰσχὺς
ὑπερετεροῦν, κι ἡ τάξη καταστέλλεται·
καὶ μὲ τὸ μέτρο αὐτὸ οὔτ' ἕνας σας
δὲν θὰ ἔβλεπε γεράματα, γιὰτὶ ἄλλοι
κακοποιοί, κατὰ τὸ κέφι τους,
αὐθαίρετοι, μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο χέρι,
αὐτοὺς τοὺς ἴδιους λόγους, ἴδιο δίκιο,
θά ἔπεφταν πάνω σας σὰν καρχαρίες,*

κι οἱ ἄνθρωποι σὰν σαρκοβόρα ψάρια
θὰ κατασπάραζαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.⁹

Αὐτὴ ἡ γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσει μιὰ ολοκληρωμένη, ἀσφαλὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ διεθνή πολιτικὴ γιὰ τοὺς πρόσφυγες· κάτι τέτοιο ἀπαιτεῖ συνταγματικούς νομοθέτες καὶ ἐπιδέξιους διπλωμάτες, καθὼς καὶ συνετούς, εὐπρεπεῖς ἡγέτες. "Ὅμως τὰ λόγια αὐτὰ κρατοῦν, ὅσο καλύτερα γίνεται, μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴν εἰκόνα «τῶν ἐξαθλιωμένων ξένων, μὲ τὰ μωρὰ στὴν πλάτη, τὰ φτωχὰ ὑπάρχοντά τους, καθὼς σέρνονται σὲ ἀκτὲς καὶ σὲ λιμάνια γιὰ νὰ βροῦν τρόπο νὰ φύγουν». Γιὰ μιὰ παρατεταμένη στιγμή στὸν δραματικὸ χρόνο, ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στοὺς ντόπιους καὶ τοὺς ξένους ἐκμηδενίζεται· τείχη κλονίζονται καὶ πέφτουν· ἓνα γκέτο σαρώνεται.

Πρώτη δημοσίευση: *The New Yorker*
(10 καὶ 17 Ἰουλ. 2017)

⁹ Ἀπόδοση Διονύσης Καψάλης.